

LIBRIS | We know
books

TRATAT

DE

DREPT CIVIL ROMÂN

DE

C. HAMANGIU

CONSILIER LA ÎNALTA CURTE DE CASAȚIE ȘI JUSTIȚIE

I. ROSETTI BĂLĂNESCU

DOCTOR ÎN DREPT DIN PARIS

AL. BĂICOIANU

DOCTOR ÎN DREPT DIN PARIS

VOLUMUL I

FUNDAMENTUL ȘI ISVOARELE DREPTULUI.—TEORIA
ACTELOR JURIDICE.—PERSOANELE.—FAMILIA.—
DOMICILIUL.—ABSENȚA.—STAREA CIVILĂ.—CĂSĂ-
TORIA.—DIVORȚUL.—FILIAȚIUNEA LEGITIMĂ ȘI
NATURALĂ.—LEGITIMAREA.—ADOPTIUNEA.—ÎNCA-
PABILI.—PUTEREA PĂRINTEASCĂ.—TUTELA.—
EMANCIPAREA.—INTERDICȚIA.—CONSILIU JUDI-
CIAR.—ALIENAȚII.—PERSOANE JURIDICE.—BUNURI.
PATRIMONIUL.—TEORIA POSESIUNEI

1928

EDITURA „NAȚIONALĂ”

S. CIORNEI

BUCUREȘTI

NOȚIUNI GENERALE

CAPITOLUL I

CUVINTE INTRODUCATIVE

§ 1. *Ce este dreptul.*

1. Definiție. Cuvântul *drept* (1) are trei înțelesuri deosebite :

a) Într'un prim înțeles, *un drept* înseamnă o facultate ce aparține și se recunoaște unei persoane de a-și manifesta activitatea într'un sens anumit, făcând un anumit act. În acest înțeles se spune că o persoană are o sumă de *drepturi*, sau cu alte cuvinte că poate îndeplini o sumă de acte, fără a întâlni în calea activității sale vreo piedică legală. Astfel, când se spune că cineva are asupra unui lucru un *drept de proprietate*, se înțelege prin această că acea persoană poate face asupra acelui lucru o sumă de acte, de exemplu îl poate vinde, se poate folosi de el, îl poate transforma, etc.

Orice om are o sumă oarecare de drepturi, adică posibilitatea de a face un număr oarecare de acte. În acest sens marele jurisconsult german Savigny definea dreptul ca o *putere individuală*. Dreptul astfel definit este deci un act al persoanei.

(1) Cuvântul *drept*, substantiv, derivă dela adjectivul latinesc *directum*, luat în sens metaforic. În limba latină însă, cuvântul care corespunde substantivului *drept*, eră cuvântul *jus*.

LIBRIS | We know

o manifestare a activității individuale, subiective. De aceea drepturile, în acest prim înțeles, se mai numesc și drepturile *subiective*, spre a le deosebi de Dreptul *obiectiv*, care este Dreptul luat în înțelesul al doilea de mai jos.

Actele persoanei, pentru a putea constitui exercițiul unor drepturi, trebuie să fie recunoscute sau să nu fie interzise de legi sau de alte reguli juridice. Un act contrariu legii nu poate constitui exercițiul unui drept, din punct de vedere juridic. Drepturile nu sunt recunoscute și ocrotite decât în măsura în care exercitarea lor intră în cadrul actelor conforme regulilor juridice în vigoare.

2. a) Dacă analizăm mai de aproape această noțiune a dreptului subiectiv, vedem imediat că orice drept consistă într'un raport dintre un subiect care poate exercita dreptul și un obiect. Subiectul este totdeauna persoana ; obiectul poate varia și poate fi un lucru oarecare din lumea exterioară.

Dar nu este destul să existe un subiect, un obiect și posibilitatea unui act al subiectului, pentru a constitui un drept din punct de vedere juridic ; repetăm că acest raport trebuie să fie conform legii. Din momentul ce actul persoanei nu este contrariu legii, legea îl ocrotește, adică asigură exercițiul său prin puterea publică, împotriva acelor ce se împotrivesc exercițiului său. Orice drept presupune deci posibilitatea unei constrângeri împotriva celor ce îi pun piedici ; orice drept este asigurat printr'o constrângere exterioară. În acest sens, dreptul mai poate fi definit : *un interes juridicește ocrotit* (Ihering).

Rezultă din cele ce am spus că asigurarea unui drept, adică a exercițiului activității unei persoane, nu este în realitate decât constrângerea impusă celorlalți de a respecta exercițiul dreptului. Exercițarea unui drept, adică a libertății naturale a unui individ, este deci o restrângere a libertății celorlalți indivizi, cari nu sunt liberi de a se opune exercițiului dreptului. Obiectul regulilor juridice este tocmai de a fixa activitatea licită a individului astfel și cu așa restricțiuni, încât să fie compatibilă cu libertatea și activitatea celorlalți indivizi. (Aubry et Rau ed. 5, vol. I, § 22, p. 74). Armonizarea intereselor fiecărui individ cu interesele societății în mijlocul căreia trăește este în definitiv obiectul regulilor juridice.

3. b) Intr'un al doilea înțeles, *Dreptul*, este totalitatea regulilor juridice cari asigură exercițiul drepturilor subiective și cari fac ca aceste drepturi să fie acte licite. Suma regulilor juridice formează deci *Dreptul* în acest al doilea înțeles. În mod mai simplu, *Dreptul hoc sensu*, poate fi definit ca ansamblul legislației, și se mai numește *Dreptul obiectiv*. Astfel, când se vorbește de *Dreptul român*, se înțelege totalitatea regulilor juridice aplicabile în România. În acest ansamblu există categorii și diviziuni; unele reguli juridice sunt aplicabile numai la anumite materii; pentru a desemna aceste diviziuni se mai adaugă cuvântului *Drept* un calificativ, individualizându-se astfel anume, materia din *Dreptul* general despre care se vorbește. Astfel se spune *Drept civil*, *Drept comercial*, etc.

4. c) Intr'un al treilea înțeles, *Dreptul* înseamnă *știința* *Dreptului*, adică știința care studiază *Dreptul* obiectiv și drepturile subiective ce decurg din el. În acest înțeles se spune: tratat de *Drept*, student în *Drept*, etc., subînțelegându-se în toate aceste expresiuni cuvântul: *știința*.

5. **Știința și arta dreptului** Intrucât oare însă este *Dreptul* o știință? Și nu este el și o artă? Romanii considerau *Dreptul* mai ales ca o artă, și Celsius, citat de Ulpian, îl definește *ars boni et aequi*. (Dig. I, 1, 1). Putem spune cu mai multă exactitate, că *Dreptul* poate fi considerat în același timp ca o știință și ca o artă, după punctul de vedere sub care îl privim. Mai întâi *Dreptul* este o știință. Căci ce este o știință? Este cunoașterea unui ansamblu de raporturi permanente, numite legi, între o serie de fenomene; astfel știința chimiei este cunoașterea legilor chimice, adică a legilor ce ocârmuesc fenomenele chimice. Ori, *Dreptul* are de scop cunoașterea raporturilor și a fenomenelor juridice; el este, deci o știință. *Dreptul* este o știință pentru studentul care îl învață, pentru profesorul care îl explică, pentru legiuitorul care trebuie mai întâi să cunoască nevoile sociale și principiile juridice înainte de a concretiza propriile sale principii în legi, și chiar pentru judecătorul sau avocatul cari nu-și pot îndeplini misiunea decât dacă posedă cunoașterea regulilor juridice și a principiilor conținute în legi. Ca știință, *Dreptul* face parte din grupul științelor sociale, fiindcă are de obiect studiul unor raporturi sociale,

LIBRIS

We know
books

TRATAT

DE

DREPT CIVIL ROMÂN

DE

C. HAMANGIU

CONSILIER LA ÎNALTA CURTE DE CASAȚIE ȘI JUSTIȚIE

I. ROSETTI BĂLĂNESCU

DOCTOR ÎN DREPT DIN PARIS

AL. BĂICOIANU

DOCTOR ÎN DREPT DIN PARIS

VOLUMUL II

PROPRIETATEA. — MODURI DE DOBÂNDIRE A PROPRIETĂȚII. — PRESCRIPTIUNEA. — UZUFRACTUL. — SERVITUȚII. — TEORIA GENERALĂ A OBLIGAȚIUNILOR. — PROBE. — ISVOARELE OBLIGAȚIUNILOR. — ACȚIUNEA PAULIANĂ. — RESPONSABILITATE. — DELICTE. — QUASIDELICTE. — TEORIA ABUZULUI DE DREPT. — ÎMBOGĂȚIREA FĂRĂ CAUZĂ. — GESTIUNEA DE AFACERE. — CONTRACTELE. — VÂNZAREA. — CEȘIUNEA CREANȚELOR. — LOCAȚIUNEA. — SOCIETATEA. — MANDATUL. — ÎMPRUMUTUL. — DEPOZITUL. — TRANSAȚIUNEA. — DESPRE GARANȚII. — FIDEJUSIUNEA. — GAJUL. — DREPTUL DE RETENȚIE. — PRIVILEGHII ȘI IPOTECA.

1929

EDITURA „NAȚIONALĂ”

S. CIORNEI

BUCUREȘTI

CARTEA I

DREPTURILE REALE PRINCIPALE

TITLUL I

PROPRIETATEA

CAPITOLUL I

NOȚIUNI GENERALE

1. Definiția și caracterele generale ale proprietății. Art. 480 definește proprietatea în modul următor : „Proprietatea este dreptul ce are cineva de a se bucura și a dispune de un lucru în mod exclusiv și absolut, însă în limitele determinate de lege”.

2. Definiția legii a fost criticată din mai multe puncte de vedere, dar nu toate criticile ce i s'au adus sunt la fel de justificate.

I s'a imputat mai întâiu legiuitorului că în loc să definească proprietatea prin natura ei, o definește mai mult prin atribuțiile ei (căci dreptul de a se bucura și cel de a dispune de un lucru sunt atribute ale proprietății). Socotim această critică puțin întemeiată, căci nu credem să fie o greșală de a defini un drept prin atribuțiile sale ; din potrivă, o astfel de definiție este adesea mai clară, prin caracterul ei realist, decât definițiunile cari se referă la natura abstractă a unui drept.

S'a mai spus că din momentul ce legiuitorul a definit proprietatea prin atribuțiile ei, ar fi trebuit ca cel puțin să facă o enumerare completă a acestor atribute. Intr'adevăr, atribuțiile proprietății, așa cum le fixase deja dreptul roman, sunt în nu-

LIBRIS | We know
books

măr de trei; a) dreptul de a te servi de lucru (*usus* sau *jus utendi*), adică de a întrebuința lucrul la nevoile pentru cari este menit să le satisfacă; b) dreptul de a extrage din lucru toate fructele și veniturile pe cari le poate da, fie cultivându-l sau exploataându-l direct, fie cedând folosința sa altora, în schimbul unei sume convenite (*fructus* sau *jus fruendi*); c) dreptul de a dispune de lucru, adică fie de a-l înstrăina către altul, fie de a-l consuma, fie chiar de a-l distruge fără folos; înstrăinarea ne-deosebindu-se de consumare sau distrugere decât prin faptul că prin înstrăinare lucrul nu dispăre decât ca element patrimonial din patrimoniul proprietarului, în loc de a dispăre în forma sa materială (*abusus* sau *jus abutendi*). Ori, art. 480 pare a se referi numai la ultimele două atribute, *fructus* și *abusus*, de oarece nu vorbește de *usus*, de dreptul de a te servi de lucru. Nici această critică nu este prea întemeiată, de oarece dreptul „de a se bucura“ luat într'un sens larg, cuprinde în sine atât dreptul de a întrebuința lucrul la un uz oarecare cât și dreptul de a extrage din el venituri și fructe, căci ambele aceste drepturi sunt în definitiv tot mijloace de a se bucura de lucru, *lato sensu*.

3. Dar legiuitorul a fost mai ales criticat fiindcă a definit dreptul de proprietate ca un drept *absolut*. Nu toate obiecțiunile ce s'au adus din acest punct de vedere au însă aceeaș valoare. Cele mai aprige critici au fost ridicate de sistemele socialiste sau colectiviste, cari nu admit, în doctrina lor, forma individuală a proprietății și caută s'o suprima, pentru a o înlocui cu proprietatea colectivă; ori, este evident că caracterul absolut al proprietății private este incompatibil cu o proprietate colectivă. Vom spune mai jos câteva cuvinte despre această concepție a proprietății. Pentru moment ne vom mulțumi să observăm că critica adusă de sistemele socialiste se referă la însăși existența proprietății individuale, mai mult decât la simpla ei caracterizare.

Ceeace trebuie să recunoaștem însă, este că definirea proprietății ca un drept absolut nu corespunde cu realitatea juridică și practică.

În efectele sale reale, proprietatea nu este absolută. Aceasta reiese din chiar textul art. 480, care spune că dreptul de proprietate se exercită numai „în limitele determinate de lege“; ori,

un drept limitat de lege nu poate fi un drept absolut, așa că în însuși textul legii există o contradicțiune evidentă. Și dacă proprietatea nu era un drept absolut în momentul redactării codului Napoleon, după care legiuitorul nostru a reprodus art. 480, de oarece chiar în acel moment legea îi impunea restricțiuni, apoi azi proprietatea este încă mult mai departe de a avea un caracter absolut, de oarece o serie de legi, dintre cari unele foarte recente, au adus o sumă de atingeri și de restricții importante formei absolute a proprietății private. Evoluțiunea legiuitorului modern a fost chiar foarte rapidă în această direcție, și tendințele spre o restrângere tot mai mare a dreptului de proprietate au fost atât de repede realizate, încât putem spune că astăzi, în România, proprietatea în general, dar mai ales proprietatea funciară, a pierdut o bună parte din caracterul ei individual și a căpătat un vădit caracter social. Vom studia în alt capitol restricțiunile dreptului de proprietate. Ceeace trebuie să reținem de pe acum, este că proprietatea actuală, în manifestările și efectele ei juridice, nu este un drept absolut, nici din punctul de vedere al dreptului de a se bucura, nici din acela al dreptului de a dispune de un lucru.

4. Dacă din punct de vedere al conținutului său juridic, și dacă privit în el însuși, dreptul de proprietate nu este absolut, totuși termenul de *absolut* întrebuințat de legiuitor își are explicațiunea și justificarea sa, dacă ne punem din punct de vedere comparativ.

Mai întâiu, dreptul de proprietate, așa cum a fost organizat de codul Napoleon, este absolut dacă îl comparăm cu fizionomia pe care o avea înainte de Revoluția franceză. Vom vedea mai jos că în ajunul Revoluției proprietatea funciară se afla încătușată și strivită sub povara unui mare număr de sarcini și obligațiuni, cari îi dedeau un caracter dependent și subordonat. Revoluția a deslegat proprietatea, a suprimat piedicile ce-i stăteau în cale și i-a redat caracterul independent și liber de care se bucura în dreptul roman. Termenul „absolut“ rezumă această transformare, și nu este neexact, dacă înțelegem că proprietatea are, sub codul civil, un caracter absolut în raport cu caracterul dependent pe care îl avea în evul-mediu și până la 1789.

LIBRIS | We know
books

TRATAT

DE

DREPT CIVIL ROMÂN

DE

C. HAMANGIU

CONSILIER LA ÎNALTA CURTE DE CĂȘĂ ȘI JUSTIȚIE

I. ROSETTI BĂLĂNESCU

DOCTOR ÎN DREPT DIN PARIS

AL. BĂICOIANU

DOCTOR ÎN DREPT DIN PARIS

VOLUMUL III

REGIMURI MATRIMONIALE. — SEPARAȚIUNEA DE BUNURI. — REGIMUL DOTAL. — SUCCESIUNI. — TRANSMISIUNEA MOȘTENIRII. — PETIȚIUNEA DE ERIDITATE. — PARTAJ. — RAPORT. — LICHIDAREA ACTIVULUI ȘI PASIVULUI. — SEPARAȚIUNEA DE PATRIMONII. — LIBERALITĂȚI ÎNTRE VII ȘI TESTAMENTARE. — TEORIA ACTELOR CU TITLU GRATUIT. — REZERVA — REDUCȚIUNEA. — DONAȚIUNI. — TESTAMENTE. — LEGATE. — DONAȚIUNI ÎNTRE SOȚI. — ÎMPĂRȚEALA ASCENDENȚILOR. — INSTITUȚIUNI CONTRACTUALE. — SUBSTITUȚIUNI FIDUCIARRE.

1928

EDITURA „NAȚIONALĂ”

S. CIORNEI

BUCUREȘTI

CARTEA I

DESPRE REGIMURILE MATRIMONIALE

NOȚIUNI GENERALE

1. Căsătoria dă naștere la o mulțime de raporturi pecuniare, atât între soți, cât și între soți și terți. Aceste raporturi au o importanță deosebită. Cine va suporta sarcinile traiului în comun? Care va fi situația bunurilor și drepturile pecuniare ale fiecărui soț? Ce noi raporturi se vor naște între creditori și soți? Iată atâtea chestiuni de o însemnătate foarte mare. Pentru rezolvirea lor s'au făurit reguli anumite și s'au creat ceea ce numim, cu un nume generic, *regimurile matrimoniale*.

Un regim matrimonial este deci un ansamblu de reguli cari ocârmuesc chestiunile de ordin pecuniar ce se nasc din unirea soților prin căsătorie.

2. Reglementarea acestor efecte pecuniare rezultate din căsătorie poate fi foarte variată. Concepțiunile regimului matrimonial variază în timp și în spațiu. Nu toate popoarele și nu toate epocile au privit regimul matrimonial în acelaș fel. Mai mult decât atâta: în aceeaș țară și la aceeaș epocă, regimurile matrimoniale pot varia după necesitățile și contingentele individuale. De aci, diversitatea regimurilor matrimoniale.

3. Concepțiunea romană, în puritatea ei, eră foarte simplă: sau căsătoria eră *cum manu* (în dreptul roman primitiv

aceasta eră singura formă legală): în acest caz femeia devenind o *filia familias* și deci incapabilă, nu putea posedă nici o avere, și prin urmare nu există de fel regim matrimonial; sau căsătoria eră *sine manu*: în acest caz femeia eră capabilă și rămânea, în ceea ce privește averea sa, cu totul independentă de soțul său, și prin urmare nici în acest caz nu există un regim matrimonial propriu zis.

Dar tot dreptul roman a introdus cu vremea concepțiunea *dotei*. Existența dotei creă raporturi de ordin pecuniar între soți, și aci găsim originea regimurilor matrimoniale.

4. Regimurile matrimoniale moderne sunt foarte diverse, mai ales acolo (și azi e cazul mai tuturor țărilor), unde legea îngăduie părților să-și alcătuiască contractul de căsătorie în plină libertate.

Totuși, cu toată diversitatea lor, regimurile matrimoniale pot fi clasificate în câteva tipuri generale principale. Iată cari sunt aceste tipuri:

1° *Regimul separațiunii de bunuri sau de patrimonii*. În acest regim, bunurile prezente și viitoare ale fiecărui soț sunt cu totul separate de bunurile celuilalt soț; fiecare soț păstrează asupra patrimoniului său drepturile pe cari le aveă și înainte de căsătorie. Este singurul regim în care femeia păstrează dreptul exclusiv de administrare și de folosință asupra tuturor bunurilor sale.

Acest regim pare a fi acela care corespunde cel mai bine cu evoluția contemporană a capacității și activității femeii și cu mișcarea actuală spre o definitivă emancipare. El realizează egalitatea între cei doi soți față de patrimoniul lor respectiv — cu rezerva incapacității femeii măritate, care subsistă și în acest regim ca în toate celelalte regimuri.

Regimul separațiunii de bunuri se răspândește, concomitent cu înmulțirea divorțurilor, chiar în țări, ca Franța, unde regimul de drept comun e regimul comunității. La noi, legea nu organizează regimul separațiunii de bunuri ca regim a parte. Ea nu organizează în mod amănunțit decât un singur regim matrimonial, anume regimul dotal. Se hotărăște totuși, pentru motive pe cari le vom examina când ne vom ocupa în mod special de regimul separațiunii convenționale, că în lipsa unui con-

tract de căsătorie care să specifice regimul adoptat de soți, soții vor fi socotiți ca fiind căsătoriți sub regimul separațiunii de bunuri. *Regimul separațiunii de bunuri sau de patrimoniului este deci regimul de drept comun în dreptul civil român.* Il întâlnim de asemenea, ca regim de drept comun, în Rusia precum și în țările anglo-saxone.

2° *Regimul comunității.* În acest regim, totalitatea bunurilor soților sau numai o parte din ele formează, cât timp durează căsătoria, o masă comună, aparținând soților în coproprietate, și administrată, cu puteri foarte întinse, de către bărbat.

Când totalitatea bunurilor soților intră în masa comună, adică în *comunitate*, comunitatea se numește *universală*; sub această formă o întâlnim câteodată în Germania și în Elveția, foarte rar în Franța. În genere, în Franța comunitatea este mai redusă, adică numai o parte din bunurile soților, iar nu totalitatea lor intră în masa comună; și o întâlnim sub două forme principale: a) sau sub forma comunității de mobile și achizițiuni, în care masa comună e formată din toate bunurile mobiliare ale soților, din veniturile bunurilor lor și din valorile pe cari soții le dobândesc prin munca lor sau prin economii; așa că singurele imobilele posedate de soți în momentul căsătoriei sau dobândite de ei în cursul căsătoriei cu titlu gratuit, rămân proprietatea personală a fiecărui soț și în afară de masa comună; această formă a comunității constituie regimul de drept comun în Franța; b) sau sub forma *comunității redusă la achizițiuni*, în care masa comună e formată numai din veniturile bunurilor soților și din valorile pe cari soții le dobândesc prin munca lor sau prin economii.

3° *Regimul fără comunitate.* În acest regim, bunurile soților rămân separate în ce privește proprietatea, așa că nu există bunuri comune. Dar bărbatul are administrarea și folosința tuturor bunurilor ambilor soți. Regimul fără comunitate este regimul de drept comun al Elveției, precum și al Germaniei, unde noul cod civil din 1900 l-a reglementat sub numele de *Verwaltungsgemeinschaft* (comunitate de administrare).

4° *Regimul dotal.* În acest regim, ca și în regimul separațiunii de bunuri, nu există nici o masă comună: fiecare soț păstrează în principiu proprietatea exclusivă a bunurilor sale.